

LODOS HASTALIĞI

Gerold JUNG

Avrupa'da "fön" olarak adlandırılan güney rüzgârı geceleyin yavaş yavaş yaklaşır, sinsi Alp geçitlerinden sızar, kar ve buzları eritir, kar yığıntılarını gevşeterek çığları harekete geçirir ve daha sonra, ağır ağır Alplerin kuzey tarafındaki vadilere iner. Bu aslında taze bir esinti getiren güney rüzgârı, insanlarda ruhsal bir sıkıntı yaratmaktadır. Bazıları gece bu rüzgârdan birdenbire uyanır ve yatağın içinde oturup kalırlar, diğerleri baş ve mide ağrıları hissederek, başkaları ise huzursuz ve sınırları gerilmiş haldedir. Fön'ün estiği günlerde trafik ka-

Bilim adamları, insanları çok rahatsız eden bu sinsi güney rüzgârını izleyerek, sınırlarını çözmek istiyorlar.

zaları, kalp krizleri, astım nöbetleri, mide rahatsızlıklar intiharlar ve erken doğumlar artar. Ruhsal depresyonlar, baş dönmeleri, gözde "çakma"lar, ellerin nemlenmesi ve titremesi gibi hallere çok rastlanır. Böyle günlerde doktorlar yapacakları ameliyatları, şehir yöneticileri alınacak önemli kararları ertelerler.

Fön, Alplerin kuzey tarafında oturan insanları bir hayli rahatsız etmektedir. Ancak unutmayalım ki, böyle sıcak güney rüzgârlarına bütün dünyada rastlanır: Yugoslavya'daki "bora", Fransa'daki "mistral", İtalya'daki "schirokko", Mısır ve Ön Asya'da "hamsin", Türkiye'de "lodos", Güney Avustralya'da "northern" ve Kuzey Amerika'da "chinook" gibi. Grönland'taki Eskimolar bile hava sıcaklığını birkaç saat

Tırmanan hava akımları :

Başlangıçta sıcaklığı 60 derece olan fön rüzgârı, Alplerin yüksek zirvelerine eriştiği zaman serinler ve bunun sonucunda yağmur yağar. Nemini bırakmış olan kuru rüzgâr yeniden hızla alçalarak ısınır ve kuzey bölümüne erişir. Burada güneş ışınları altında iyice kızışmış ve elektriklenmiştir. Bu kaprisli rüzgâr, insanı çok kere hasta eder. Özellikle Alplerin kuzey yamaçlarında yılda 35 gün kadar, öteki günlerin mavi göğünün yerini alan gayet ince beyaz bulutlar altında gergin bir fön havası hüküm sürer.

içinde 20 derece kadar artırılabilen güney rüzgârlarından rahatsız olurlar.

Münih Üniversitesi'nin Klimatoloji ve Balneoloji Enstitüsü'nde çalışan fizikçi Karl Dirnagel: "Fön, teorik olarak herhangi bir dağlık çevrede oluşabilir; bunun için ön şart, rüzgârların dağ kütlelerini Alplerde olduğu gibi enlemesine aşmasıdır" diyor.

Bu sıcak rüzgâr Alplerin güney bölümünden yukarılara tırmanır, arada sıcaklığından her yüz metrede yaklaşık 0,6 derece kaybeder. Bu yüzden hava nemliliği o kadar artar ki, sıradağların güney yamacında yağmur yağmaya başlar. Burada nemini bırakmış olan kuru rüzgâr, Alp engelini aşar ve kuzey bölümünde yeniden alçalır; bu sırada sıcaklığı, her yüz metrede 1 derece artar. Fön estiği sırada gökyüzü mavi ve bulutsuz olduğundan, hava şiddetli güneş ışınması dolayısıyla daha da kızışır. Bu yüzden Alplerin kuzey tarafı güney tarafından çok daha sıcaktır. Bu bölgedeki anormal sıcakklar, havanın kuruluğu ve elektriklenmesi, insanları ayrıca rahatsız eder.

Anlattığımız bu sebeplerden, hava araştırmacıları şimdi geniş çaplı bir programla fön'ün peşine düşmüşlerdir. "Yerküresel Atmosferik Araştırma Programı" (GAP) çerçevesinde sıradağların hava ve iklim üzerindeki etkileri incelenecektir; çünkü Alpler gibi dağ kütlelerinin, hava durumunu önemli biçimde etkilediği artık kesinlikle anlaşılmış bulunmaktadır.

Belirtilen etkileşimi açıklayabilmek için, Birleşmiş Milletler'e bağlı bir kuruluş olan Dünya Meteoroloji Teşkilatı (WMO), "Alpex" adı verilen bir uluslararası araştırma programı düzenlemiştir. Deney alanı olarak Alp bölgesinin seçilmesinin sebebi, başka hiçbir dağlık bölgede buradaki kadar sık ve bazı bölümleri uzun

Kiefersfelden'de arazi haritası önünde ilk görev planlamasını görüşmek için bir araya gelen araştırmacılar.

zamandan beri hizmete girmiş bir meteorolojik ölçüm şebekesinin bulunmamasıdır.

Alplere komşu bir ülke olarak, Batı Almanya'da birçok deney programı ile Alpex'e katılmıştır. Bu programlardan en büyüğü olan "Merkür"e hemen bütün Alman üniversitelerinden ve meteorolojiyle ilgili araştırma kuruluşlarından 150 kadar araştırmacı ile Alman Meteoroloji Teşkilatı, Alman Ordu Jeofizik Danışmanlık Kuruluşu, ayrıca Avusturyalı ve İsviçreli araştırmacılar katılmaktadır. Deney programı, Münih Üniversitesi Meteoroloji Enstitüsü tarafından hazırlanmış ve koordine edilmiştir.

Merkür programı çerçevesinde cevaplandırılacak en önemli sorular şunlardır: Değişik yönlerden gelen hava akımlarında dağların bitişik bölgeye olan etkisi nereye kadar erişmektedir? Vadiler bu akımları nasıl etkiliyor? Fön rüzgârı, Alp vadilerine ve civar bölgelere nasıl yayılıyor? Günlük devresel rüzgâr sistemleri nasıl oluşuyor? Bu karmaşık rüzgâr alanlarında zararlı maddeler etrafa nasıl dağılmaktadır? İşte bu soruları cevaplandırabilmek için; Inn Vadisi, Innsbruck'tan Rosenheim'e kadar, ayrıca Alplere bitişik bölge Landhut'a kadar sık bir meteorolojik ölçüm istasyonu ağı ile donatıldı. Bundan başka, eskiden beri devamlı olarak sıcaklık derecesi, nemlilik, basınç değişiklikleri, rüzgâr şiddeti ve rüzgâr yönünün kaydedildiği Zugspitze ile Wendelstein arasındaki meteoroloji istasyonları da bu araştırmaya katıldılar. Bütün bunlara bir sıra gezici hava gözlem istasyonu eklendi. Bu arada Alman Meteoroloji Teşkilatı'nın

Araştırma yapan bilim adamları, fön'den şikâyetçi görünmüyordu. Araştırma arzusuyla dolu olarak, zepfine benzer sabit balonlar, gazlı meteoroloji istasyonları ve gözlem balonları yardımı ile güney rüzgârının sinsî izlerini bulmaya çalıştılar. Bereket, rüzgâr ölçme aleti önündeki görevli de fön'ün getirdiği o şiddetli baş ağrısına yakalanmadı!

meteorologları Relschenhart'taki bir tarladan içinde ölçüm aletleri olan balonlar havalandırıldılar. Bunlar, radar ve telsiz cihazlarıyla 5.000 metre yüksekliğe kadar izlendi.

Gezici bir meteorolojik ölçüm arabasının içi, tıpkı bir uzay gemisinde olduğu gibi, tıklık tıklım aletlerle doludur. Barograflar ve bilgisayarlar habire üzerinde bir hastanın ateş grafiğine benzer titreşim çizgileri bulunan kâğıt şeritler çıkarıp dururlar, resim-çiziciler durmadan hava haritaları düzenler, tıkrıdayan tele-yazıcılar ölçülen değerleri işlem santralına ulaştırırlar. Bu santral, Kiefersfelden'deki "konukevi"nde bulunmaktadır. Bilim adamları burada dış istasyonlardan gelen verileri açıklıyor ve ölçüm uçaklarının uçuşlarını koordine ediyordu. Bu uçaklar, Oberpfafenhofen'de bulunan Alman Uzay-Hava Deney ve Araştırma Kuruluşu'nun havaalanından havalandırılmaktaydılar. Rengârenk boyanmış dört tane motorlu planör, Inn Vadisi'nin 2.000-5.000

metre üzerinden uçuyor ve verileri topluyordu. Daha yükseklerde ise Alpex program ölçümleri Cenevre Havaalanı'ndan kalkın büyük uçaklarla gerçekleştirilmekteydi.

Görülüyor ki, güney rüzgârını araştırmak için geniş ölçüde çağdaş teknikten ve bilim adamlarından yararlanılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda bir de lodos rahatsızlıklarına karşı bir çare bulunup bulunmayacağını bilmiyoruz; çünkü bu konuda her defasında yeni bilmecelemlerle karşılaşmaktayız. Örneğin doktorlar başka bir yerden gelip fön etkisi altında bulunan bir bölgeye yerleşenlerin ancak birkaç yıl sonra fön etkisinden rahatsız olmaya başladığını gözlemişlerdir. Belki de bu kimselere rahatsızlık doğrudan doğruya rüzgârdan değil, durmadan rüzgârdan sızılan komşularından bulaşmaktadır. Öyle görünüyor ki, "lodos hastalığı"nın ruhsal yönlerini de dikkate almak gerekecek!

Scala'dan çev.: Dr. Ergin KORUR